

M a k s a i Ö s e P é t e r
gyulafehérvári professzorsága

Bod Péter Magyar Athenasában írja, hogy "Maksai Öse Péter Belgyomban való tanulása után a Fejérvári Kollegiumban tanította a Sz. Irást, s Theológiát, az holott 1628-dik eszt.adott ki jeles Disputatiot de Justificatione hominis peccatoris coram Deo."¹⁾ Bod e tudósításához hozzákapcsolhatjuk a kolozsvári református kollégium nagykönyvtára egyik kötetének következő bejegyzését:"Ex Libris Petri Eöse Maxai Professoris Publici Collegii Albensis."²⁾

Ez a két adat tehát - úgy látszik - kiegészíti egymást, vagyis azt a gondolatot kelti, hogy az a tanár, aki - Bod szerint - a szentírást s a teológiát tanította, csakis a felső évfolyamokon oktathatott s ezért ő lehetett volna a professor primarius. Nagy kár, hogy a könyvbejegyzés az évszámot nem öröközte meg, mert ennek hiányában a rendelkezésre álló többi adatunk alapján - mint látni fogjuk - nem lehet teljes bizonyossággal megállapítani, hogy milyen időtájban és milyen minőségben működött a kollégiumban Maksai Öse Péter.

Első adatunk, amely a külső országokat járó magyar diákok utjában nagyon gyakran szokott előfordulni, az Odera melletti Frankfurt egyetemi matrikulájának bejegyzésében található, az 1622.évben beiratkozott "Petrus o Maxai" nevét őrizte meg.³⁾ E névben található "o" betű, amely talán az "oe" rövidítésnek felel meg, bizonyosan családi nevét őrizte meg. Tehát ennek az esztendőnek kellett Maxai bujdosása kezdetét jelölnie. Itt azonban aligha töl-

1) Bod Péter: Magyar Athenas. Nagyszeben, 1766.

2) Könyvtári jelzése: C. 233.sz. volt. Ma az Akadémia kolozsvári könyvtárában van.

3) Zoványi Jenő: A magyarországi ifjak az Odera melletti frankfurti egyetemen. ProtSzle. 1889: 184.

tűtt egy évnél hosszabb időt, mert hiszen a hollandiai Franekera egyetemére 1623 szeptember 20-án mint "Petrus Maxai Ungarus Theol(ogiae) Stud(iosus)"-t találjuk beiratkozva.⁴⁾

A bázeli egyetem anyakönyvében 1628-ban van bevezetve "Petrus Maxai Ungarus" neve.⁵⁾ Innen a következő esztendőben Leydába ment át s ott 1629-március 24-én, mint "Petrus Eusenius Demaxa Ung(arus. Annorum) 3o T(heologiae studiosus)",⁶⁾mondotta tollba adatait.

Ugyancsak Leydából van róla további emlékün. Ugyanis az itt tanuló Haller Gábor írja naplójában, hogy 1632 szeptember 4-én "egy magyar Maxai Péter nevű jött ki Angliából, az hol lakott az cantabrigai archiepiscopusnál egy néhány esztendeig, és volt nálam vacsorán." Majd másnapon "voltam ebéden Maxai Péter uramnál."⁷⁾ Tovább azután már mit sem tudunk róla. Csodálatos, hogy se Haller nem említi többé, se Szilágyi Benjámín István a Tolnai Dali Jánost megelőzőleg Angliában járt ifjak névsorában nem szól róla, se külső országokbeli egyetemen járt egyetlen diák disputációjában nincsen róla emlékezet. Lehetséges, hogy magánakvaló, zárkózott természetű ember, aki maga után csaknem sehol sem hagyott emléket. Azt hihetjük, hogy Angliából átjőve Hollandiába, bizonyosan véglegesen is itt maradt, avagy Német-, Franciaországban,netalán Svájcban telepedett le.

+

Azokban az években, amikor egy időre megszakadnak a "Maxai" névre vonatkozó külső országokbeli emlékek, Leydában találunk egy 1625 május 17-én beiratkozott "Petrus Marai Hungarus" nevezetű 26 esztendőes teológust,⁸⁾ aki azután egy-két éven belül haza is térhetett. Ide kapcsolhatjuk hozzája a fehérvári iskolában 1627-ben tanult Nekesch Dániel szász tanuló naplójának azt a feljegyzését, amely a praeceptorok között "secundarius rector"-ként nevezi meg "Petrus Maray"-t.⁹⁾

4) Hellebrant Árpád: A franekerai egyetemen tanult magyarok. TT. 1886: 601.

5) Zsindely I.: A bázeli egyetem anyakönyvéből. SpFüz. 1860: 156.

6) Archiv N. F. XVI. 207.

7) ErdTörtAd. IV. 14. - ETA. IV. 14.

8) Archiv des Vereines für siebenb.Landeskunde. N. F. XVI. 206.

9) Bán Imre: Apáczai Csere János. 1958. 57-58.

Ha tehát feltételeznők, hogy Nekesch hibásan írta volna le, egyik tanára nevét s ugyanest a hibát követte volna el a leydai egyetem anyakönyvi bejegyzéseit készítõ hivatalos személy, abban az esetben nevét valóban csak a "Maxai" /Maksai/ alakban képzelhetjük el s ekkor semmi akadály sem lehetett volna annak, hogy 5t Keserûi Dajka János püspök a fehêrvári iskolához akadémikus mestertül rendelte légyen.

Igaz az is, hogy a Nekesch által megjelölt másodrektorság nem teszi lehetetlenné, hogy az elsõ rektor netaláni eltávozásával - külsõ országi eredetû professzorok hiányában - a püspök Maray-val avagy Maxayval ne tölthette volna be a teológiát elõadó tanár helyét.

Ezek után annak a kérdésnek kell felmerülnie, hogy a praeceptorok, illetõleg rectorok elnevezés alatt itt vajjon az idegen országokbeli professzorok helyét betöltõ teologusokat, avagy -amint késõbbi példák bizonyítják - csak a studiosusok négy felsõbb osztályának akadémikus mestereit értették-e? Ezt a jelen esetben biztosan eldõnteni nem tudjuk, sõt a Bod Péter tudósításából még azt sem lehetséges eldõntenünk, hogy az 1628. évben Fehêrvárott tartott teológiai tárgyú disputációt õ maga tartotta, vagy valamelyik tanítványával tartatta, avagy éppen tanári székfoglalója volt-e? Az utóbbi feltevés helyességét támogatná az a körülmény is, hogy a könyvbejegyzésben magát professzornak nevezi, bárha nem mondja magáról, hogy "professor primarius" volna-e, se "ordinarius"-nak nem írta magát, hanem csak egyszerűen "publicusnak", mint ahogyan a késõbbi osztálytanítókat "praeceptor publicus"-nak nevezték. De ezt támogató érvvül hozhatnók fel még azt a körülményt is, hogy a külföldrõl hazajött Bakai Benedek a sárospataki iskolának 1630-tól 1633-ig elsõ igazgatója /rector primarius/ - Szombathy szerint - elsõ volt, ki ott a "professor" titulust használta.

Keserû Bálint azt tételezi fel, hogy ezt a jeles ifjút Bethlen Gábor talán többre szánta, mintsem az akadémikus mesterség után egyszerű papi állást töltsessen be vele. Mi még hozzátehetjük, hogy a fejedelem Szenczi Molnár Albertben csalódva, mivel Fehêrvárott nem volt hajlandó semmiféle állást elvállani, ezért netalán az õ helyét õhajtotta volna ezzel, a még több tudományt magában elraktározandó ifjuval betöltetni, ezért valószínûleg már a fehêrvári vitatkozás megtartása után egészen rövidesen ismét utra

bocsátotta, tudásának gyarapítása végett.

Egyike volt a legkorábbi Angliát járt magyar diákoknak, akit azonban aligha érintett meg a puritánizmus szelleme, mert hiszen éveken keresztül a cantabrigiai érseknél lakván, ott legfennebb csak az orthodoxiával találkozhatott.

Tehát ha ezt a három külön személyre is felosztható tudós ifjat egyetlen személlyé egyesítjük, egy olyan férfura találunk, aki Szenczi Molnár Alberthez, Csanaki Mátéhoz, Bakai Benedekhez és más magyar ifjuhoz hasonlóan egy évtizedig, vagy még tovább is járta a tudományok iskoláit.

Mint jellegzetes jelenséget jegyezhetjük meg, hogy családjának egy másik tagja is megfordult a külső országokbeli akadémiákon. Ugyanis Franekerában 1646 július 17-én "Michael Eusenius Mazai Sicularius Transylvanus" nevét vezették be az egyetem anyakönyvébe.¹⁰⁾ Majd 1646 augusztusában "Michael Maxai Transylvanus (Annorum) 3o, T(heologiae studiosus)"-ként találjuk Leydában.¹¹⁾ Óróra különben még azt is tudjuk, hogy "Michael Maxai" Kolozsváron keresztül vezető bujdosására 1646 április 22-én indult el s 1648 november 25-én tért haza Fogarasi Ferenc nevű diáktársával együtt.¹²⁾

De hogy a zavar még inkább fokozódjék, a sárospataki református nagykönyvtárban őrzött 1545.évi leydai kiadású "Biblia Sacra"-ból a következő tulajdonosmegjelölést jegyeztem ki: "Ex libris Petri Maxai Rectoris Collegii Alb. primar. Anno 1675.", alább pedig: "Est Andreas Soos alias Pellionis de Alba Julia."¹³⁾

10) TT. 1886: 6o7.

11) Archiv. N. F. XVI. 211.

12) Sáfár. 1646. 3o8, 427, 1648. 75o, 765.

13) Könyvtári jelzése: 27o6.sz.